

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

KİTAPİYAT

BOOK REVIEW

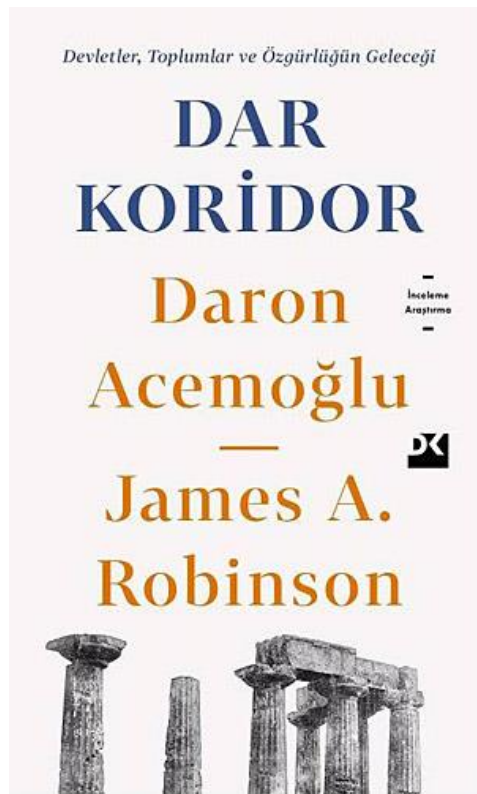
Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği, Çeviren: Yüksel Taşkın, Doğan Kitap, İstanbul, 2020, 629 sayfa, ISBN: 9786050969009

Oğuzhan GÜRİSOY*

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 30.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.07.2021

Please cite this paper as follows/Atf için:

Gürsoy, O. (2021). Kitabiyat: Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği, Çeviren: Yüksel Taşkın, Doğan Kitap, İstanbul, 2020, 629 sayfa, ISBN: 9786050969009. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 255-260.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail: oguzhan_grsy@hotmail.com

Klasik büyüme ve kalkınma teorilerine farklı bir perspektifle yaklaşma geleneklerini sürdüren iktisat profesörü Daron Acemoğlu ve siyaset bilimi profesörü James A. Robinson tarafından müşterek şekilde ortaya konulan bu eserde tarihi olayların anlatısı, söylem ve görüntü analizi, nicel ve nitel kıyaslamalar gibi metotlar kullanılmıştır. Kitap hem işlediği konu hem de onu işleme biçimi açısından sosyal bilimler camiasının tamamı için incelemeye değer niteliktedir. Son yıllarda özellikle siyasal ekonomi, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme alanyazınına üretkenlikleri ile damga vuran yazarlar bu didaktik eseri usta ve akıcı anlatım tarzlarıyla merak uyandırıcı bir hale getirmeyi başarmışlardır.

Yazarlar, yine birlikte kaleme aldıkları “Diktatörlük ve Demokrasinin Ekonomik Kökenleri” başlıklı kitapta demokrasinin pekiştirilebilmesi için gerekli olan süreçleri tarihsel ve ekonomik analizler ile incelemişler ve bu süreçlerin çözümlenmesinde kapsayıcı kurumları ön plana çıkarmışlardır. İkinci kitapları olan “Ulusların Düşüşü” başlıklı kitapta ise bir ulusun refahının coğrafya ya da kültür gibi öğelerden ziyade ekonomik ve politik kurumlara bağlı olduğu iddiasını işlemişlerdir. Bu doğrultuda ise artık klasikleşen tabirle neden bazı ülkeler daha zenginken, bazıları daha yoksuldur sorusuna yanıt aramışlardır. Bu nedenle “Dar Koridor” başlıklı kitabım, ilk iki kitabın entelektüel birikimi üzerine inşa edildiği söylenebilir. Dolaylı bir devam kitabı olan bu kitapta daha önceki kitaplarda satır aralarında geçen özgürlük sözcüğü temel alınarak yeni bir kuram ortaya konulmuştur. Daha önceki çalışmalarda kapsayıcı iktisadi kurumlar için siyasi kurumların en yüksek seviyeye erişmesi gerektiği ifade edilirken bu kitabın odak noktası olan “kızıl kraliçe etkisi” ıskalanmıştır. Özellikle ikinci kitapta Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımı çerçevesinde analizlerinin odağına kurumları yerleştiren yazarlar, son kitaplarında toplumun, devlet ve seçkinlerle başa çıkabilme kapasitesinin ve normlar kafesinin gevşetilmesinin iktisadi büyüme açısından önemini kuramsal bir çerçevede ifade etmişlerdir.

Çok genel bir tabirle, toplum ve devlet arasındaki güç ilişkisi neyi ifade etmektedir, nasıl olmalıdır ve nasıl korunmalıdır sorularına cevap aranan bu kitabın özgünlüğü, devlet ile toplum arasındaki rekabetin daha fazla devlet kapasitesi oluşturacağına ispat arayışından ileri gelmektedir. Ekonomi, toplum, siyaset ve devlet arasındaki ilişkiler ağı yıllardan beri işlenmektedir fakat Acemoğlu ve Robinson bu ilişkiler ağını Uruk'un kralı Gılgamış ile Enkidu'nun hikâyesinden başlatarak farklı coğrafyalardan ve zaman dilimlerinden örnekler vererek tek bir kitapta bir araya getirmişlerdir. Bunu yaparken nadiren gerçek olmayan ya da doğrulamadıkları hikâyeler anlatıp sonrasında bunların doğru bilgiler olmadığını belirterek okuyucuyu tarihsel anlatılarına karşı dinç tutmayı amaçlamışlardır.

15 bölümden oluşan kitap en temelde “özgürlük hakkında” diye tanımlanmıştır. Önsöz kısmında John Locke ile aynı özgürlük tanımına sahip olduklarını beyan eden yazarların temel savı ise özgürlüğün oluşması ve yeşer(ebil)mesi için hem devletin hem de toplumun birlikte güçlü olması gerektiğidir. Bunun için kitaba adını verdikleri “dar koridor”u hem matematiksel olarak ifade eden hem de betimleyen grafiği çeyrek bir düzlem üzerinde kurgulamışlardır. Yatay eksene “toplumun gücü”nü yerleştiren yazarlar, dikey eksene ise “devletin gücü”nü yerleştirerek hem devletin hem de toplumun birlikte güçlü olmasının sebep ve sonuçları ile ikisinden birisinin ağır basmasındaki koşulları ve sonuçları incelemişlerdir.

“Tarih Nasıl Sona Erer?” başlıklı ilk bölümde, Gilgamiş Destanının anlatımı ile perdeyi açan yazarlar Gilgamiş ve Enkidu arasındaki denge ve denetim mekanizmasının birbirleri ile iş birliği yapmaları sonucunda nasıl bozulduğuna ilişkin mitolojik deliller sunduktan sonra Thomas Hobbes’dan alıntılardıkları leviathan kavramını onun tezini belli noktalarda eleştirerek namevcut, despotik ve prangalanmış olarak üçlü bir şekilde sınıflandırmışlardır (son bölümlerde kâğıttan leviathan kavramını da bu sınıflandırmaya eklemişlerdir).

Yaklaşık 40 yıl kadar önce biyolog Van Valen tarafından türlerin, gelişen düşmanları karşısında hayatta kalabilmek için sürekli olarak adapte olmaları, evrimleşmeleri ve çoğalmaları gerektiği savını ifade etmek için kullanılan “kızıl kraliçe” kavramı sonraki yıllarda inovasyon, taklit ve rekabet açısından işletme ve ekonomi disiplinlerine aktarılmıştır (Papkou vd., 2018: 923; Derfus vd., 2008: 61). “Kızıl Kraliçe” başlıklı ikinci bölümde, Acemoğlu ve Robinson bu kavrama yeni bir yön çizerek onu leviathanın prangalanması ya da prangalanmış leviathanın prangalarının korunabilmesi için toplumun sürekli koşmaya devam etmesi gerekliliği ile alegorik bir şekilde ifade etmiştir. Bu bölümde en güçlü ve en derin devlet kapasitesini geliştiren leviathan türünün prangalanmış leviathan olduğu savı üzerinde durulmuştur.

“Güç İstenci” başlıklı takip eden bölümde, namevcut leviathan toplumlarının istikrarsızlığa düşme sebepleri irdelenmiştir. “Koridorun Dışındaki Ekonomi” başlıklı dördüncü bölümde, namevcut leviathan ve despotik leviathanın yurttaşların iktisadi ve toplumsal yaşamları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu bölümde prangaları bulunmayan iki leviathan çeşidinin iktisadi eleştirisi yapılırken devamındaki “İyi Yönetim İçin Alegori” başlıklı bölümde prangalanmış leviathanın sunduğu iktisadi teşviklere ve fırsatlara değinilmiştir.

Roma geleneği ve Germen kabileleri örnekleri ile daha katılımcı toplumlar yaratmayı başaran Avrupa toplumlarının hem yetkin hem de sınırlandırılmış devletlere sahip olmalarının nedenleri “Avrupa Makasları” başlıklı altıncı bölümde açıklanmıştır. Yazarların güçlü ve merkeziyetçi devlet kurumları ile devlete ve seçkinlere karşı kendisini koruyabilecek yetideki toplum arasındaki dengeyi makasın iki bıçağı olarak ifade etmesi, birisi olmadan diğersinin güçlü olmasının anlamsızlığı fikrini somutlaştırması açısından kıymetlidir.

“Cennetten Gelen Yetki” başlıklı yedinci bölümde, despotik leviathan ile eşleştirilen ve kitap genelinde bu yönüyle kritize edilen Çin’deki tarihsel gelişime yer verilmiştir. Bu gelişim sürecinde diğer bölümlerde incelenen ülkelerden farklı olarak sırasıyla Konfüçyüs, Shang Yang, Gaozu ve Marx gibi düşünürlerin felsefi çizgilerindeki farklılaşma ile Çin’deki despotik yönetim kültürünün nasıl oluştuğu ele alınmıştır. Bu bölüm, günümüzde toplumsal kredi sistemi gibi uygulamalarıyla eleştirilerin odağında olan Çin’in yönetim kültürüne ilişkin felsefi arka planı öğrenmek, legalist ve despotik düzenin toplumu tarih boyunca hep daha fazla nasıl baskıladığını anlamak açısından özgün bir dayanak olmuştur.

Aynı klandan olmalarına rağmen evlenme kararı alarak milattan önce gelen kurallar silsilesini ihlal eden iki gencin hikâyesi üzerinden normlar kafesi olarak ifade edilen kast sisteminin Hindistan’da sebep olduklarının incelendiği “Bozuk Kızıl Kraliçe” başlıklı sekizinci bölümde, yazarlar, kendi kuramları açısından ciddi bir çıkarım olarak

kast sisteminin toplumda sebep olduğu bölünme ve parçalanma neticesinde örgütlenemeyen toplumun devleti denetim altına alamadığı sonucuna ulaşmıştır.

“Ayrıntılardaki Şeytan” başlıklı dokuzuncu bölümde, ikinci bölümde ilk kez kullanılan ve devletin gücü ile toplumun gücü arasındaki optimal denge alanlarını kapsayan dar koridor grafiğinde devletin gücünün artması sonucunda koridordan çıkaran, koridora girilmesine aracılık eden ve koridora yaklaştıran üç tür hareket, grafik üzerinde oklar ile tasvir edilmiş ve sırasıyla Prusya, İsviçre ve Karadağ özelindeki tarihsel örnekler ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümü okurken hemen eksikliğini fark ettiğim devletin gücünün azal(tıl)ması sonucunda oluşabilecek koridordan çıkaran, koridora girilmesine aracılık eden ve koridora yaklaştıran üç tür hareket ise aynı bölümün son kısmında Sovyetler sonrası dönemde sırasıyla Tacikistan, Polonya ve Rusya’da yaşanan deneyimler ile ifade edilmiştir. Çalışmanın başında belirtildiği üzere tarihi olayların anlatısı, söylem ve görüntü analizi, nicel ve nitel kıyaslamalar gibi metotların kullanıldığı bu detaylı kitapta kafanızda oluşan bir soru işaretinin ya da ıskalandığını düşündüğünüz bir meselenin çok geçmeden karşınıza çıktığını göreceksiniz.

“Ferguson’da Sorun Ne?” başlıklı onuncu bölümde, Amerikan leviathanının kuruluş aşamasındaki prangalarının Faustçu pazarlık yöntemiyle ortaya çıkmasından ötürü “kanlı” olduğu analizinde bulunulmuştur. Yürütme ve yasama arasındaki güçler ayrılığı, denge ve kontrol mekanizmaları gibi argümanlarla örnek niteliğinde olan Amerikan leviathanının prangalarının -kuruluş aşamasında-demokratik kaygılar ile değil de güneydeki kölelik sisteminin devamını sağlamak gibi kaygılarla oluşturulduğu saptaması cesur sıfatını hak etmektedir. Bu kanlı prangaların ABD’yi süreç içerisinde nasıl koridor içerisinde tuttuğu anlatısı ise Amerikan leviathanının paradoksal niteliğini gözler önüne sermektedir.

Daha önce belirtilen üç tür leviathan tanımlamalarına uymayan çoğu eski sömürge olan Arjantin, Kolombiya ve Gana gibi gelişmekte olan ülkelerdeki potansiyel despotik leviathanlar “Kağıttan Leviathan” başlıklı on birinci bölümde irdelenmiştir. Ayrıca sömürgeci güçlerin olumsuz miraslarının ekonomik ve sosyolojik tahlili kitabın kuramını destekleyecek şekilde yapılmıştır. Bu teşrih esnasında kullanılan Liberya’da 2013 yılında üniversite giriş sınavına giren tüm öğrencilerin başarısız olması gibi örnekler koridordan uzaklaştıkça karşılaşılan durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

“Vehhab’ın Çocukları” başlıklı on ikinci bölüm, okuyucular açısından denetimsiz despotizm ve sıkı normlar hiyerarşisinin Ortadoğu’daki pek çok rejim için neden cazip olduğuna ilişkin bilgiler içermektedir. Bu bölümde, Suudi Arabistan’da İslam’ın kurumsal yapısının yönetici ailenin elinde nasıl araçsallaştırıldığı ve genel eğilimin aksine normlar kafesinin bu dönemde nasıl kuvvetlendiği irdelenmiştir. Kitabın yayımlandığı dönemde Veliht Prensi Muhammed bin Selman tarafından gerçekleştirilen “yenilikler” bu manada kitabın olası ikinci baskısında normlar kafesinin gevşetilmesi ile incelenmeye değerdir.

“Kızıl Kraliçe Kontrolden Çıkarsa” başlıklı on üçüncü bölümün ilk kısmında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin dönemsel koşulların etkisiyle nasıl “memnuniyetsizlerin gökkuşağı koalisyonu” haline geldiği çarpıcı ve uyarıcı bir dille aktarılmıştır. Sonrasında ise Şili’de seçkinlerin desteğiyle sosyalizme geçiş için gerçekleşen askeri darbenin detaylarına yer verilmiştir. Başlangıçta koridorda bulunan bu

iki diktatörlüğün zamanla nasıl koridordan uzaklaştığı günümüzde pek çok topluma uyarı niteliğindedir. Yazarlar, Amerika ve Avrupa güçlerinin Almanya’da demokrasiyi inşa etme çabasından yola çıkarak satır aralarında koridora dönüş için uluslararası ikna ve teşvik çalışmalarını önemini vurgulamışlardır. Yazarlar bu bölümde ayrıca Weimar Cumhuriyetinde yaşananları hatırlatarak güçler ayrılığı, demokrasi ve bireysel özgürlüklerin var olduğu ülkelere de -özellikle ABD için- kızıl kraliçe etkisi hususunda uyarılarda bulunmuştur.

Acemoğlu’nun Türkiye ile ilgili söylemlerini merak eden Türk okuyucuların merakları “Koridora Giriş” başlıklı on dördüncü bölümde giderilmektedir. Kitabı okuyanların siyasi görüşlerine göre hemen pozisyon alabileceği bu bölümde, Tanzimat’tan bu yana olan siyasi ve sosyal gelişmeler okuyucuya aktarılarak bu bölümdeki iddialara dayanak oluşturulmaya çalışılmıştır. Kitap genelinde ABD’deki “kanlı” prangalar ya da Güney Afrika’daki “kötü niyetli” koalisyon bir şekilde rasyonelleştirilmeye çalışılırken ya da Lagos’taki çöp kamyonu sayısının artması koridora yönelmeye örnek olarak verilirken Türkiye için “koridora girme fırsatını kaçırmıştır” iddiası olumsuz duygularla bağlantılı bir varsayım değerlendirilebilir. Öyle ki, kitapta Çin’den sonra en ciddi eleştiri Türkiye özelinde gerçekleştirilmiştir.

“Leviathan’la Yaşamak” başlıklı on beşinci ve son bölümde ise koridordaki ulusların karşılaştıkları zorluklar nelerdir sorusuna yanıt aranmıştır. Dünyanın değişmesine koşut olarak devletler ve sorumlulukları da değişmektedir. Böyle bir ortamda yetkin ve uyanık olmayan, yeni koalisyonlar geliştiremeyen toplumların kendilerini koridorun dışında bulacağı ifade edilmiş ve İsveç’ten çıkarılan dersler ile ABD’ye koridorun içine girmeye oranla daha meşakkatli bir iş olan koridorun içinde kalınması meselesi doğrultusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

Acemoğlu ve Robinson’un 629 sayfada ilmek ilmek işledikleri kuramın ana argümanlarına göre despotik leviathanın yol açtığı korku ve baskı ortamı ile devletin yokluğu sonucunda ortaya çıkan şiddet ve kanunsuzluk ortamı arasında sıkışmak, özgürlüğe giden dar bir koridordur. Bu dar koridor, devletin hem kurumsal anlamda güçlü olduğu hem de toplum tarafından denetlenebilir ve kontrol edilebilir (prangalanmış leviathan) olduğu ideal duruma karşılık gelmektedir. Yazarlar bu metafor aracılığıyla devlet ile toplum arasında rekabet olmasının zamanla daha fazla iktisadi gelişmeye ve devlet kapasitesinin oluşmasına aracılık edeceğine dair yeni bir tez ortaya atmışlardır. Bu teze göre, prangalanmış leviathan doğal olarak namevcut leviathana ve sürdürülebilir olmamasından ötürü despotik leviathana oranla daha yüksek düzeyde devlet kapasitesi ve iktisadi gelişme sunmaktadır.

Dar Koridor, yalnızca iyi yönetimin sınırlarını ya da ideal devletin sınırlarını arayan kamu yöneticileri için değil aynı zamanda demokratik ve aktif vatandaşlık arayışında olan halk kitleleri için tarihsel kanıtlar ile öneriler sunmaktadır. Dolayısıyla siyaset bilimi ve uluslararası politik ekonomi çalışmaları başta olmak üzere sosyal bilimlerin genelinde yararlanılabilecek bir kapsama sahiptir. Daha önce belirtildiği üzere, Acemoğlu ve Robinson kitaplarında kullandıkları “kızıl kraliçe etkisi” kavramı ile toplumun, devlet ve seçkinlerle başa çıkabilme kapasitesinin ve normlar kafesinin gevşetilmesinin iktisadi büyüme açısından önemini tarihsel bulgularla ortaya koymuşlardır.

KAYNAKÇA

- Derfus, P. J., Maggitti, P. G., Grimm, C. M., ve Smith, K. G. (2008), The Red Queen Effect: Competitive Actions and Firm Performance, *Academy of Management Journal*, 51(1), 61–80.
- Papkou, A., Guzella, T., Yang, W., Koepper, S., Pees, B., Schalkowski, R., Barg, M. C., Rosenstiel, P. C., Teotonio, H., ve Schulenburg, H. (2019), The Genomic Basis of Red Queen Dynamics During Rapid Reciprocal Host-Pathogen Coevolution, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(3), 923-928.